

JUZEFOS RAUKTYTĖS-DAUŽVARDIENĖS, BŪSIMOSIOS LIETUVOS GARBĖS KONSULĖS ČIKAGOJE, VEIKLA ANTROJO PASAULINIO KARO METAIS

Asta Petraitytė-Briedienė

ABSTRACT

The missions of the Republic of Lithuania to the United States of America (the Embassy in Washington, the Consulate-General in New York, and the Consulate in Chicago, as well as two honorary consuls in Los Angeles and Boston) did not cease their activities after the Soviet Union's aggression against Lithuania in the summer of 1940. In 1937–1971, Petras Povilas Daužvardis worked as consul (later consul-general) in Chicago, in one of the largest Lithuanian communities in the United States. After his death, his widow Juzefa Rauktytė-Daužvardienė took over his diplomatic functions. Her appointment was hardly unexpected: even before she took over the responsibilities of honorary consul-general, local Lithuanians called her an unofficial consular attaché. The article delves into the origins of Rauktytė-Daužvardienė's accumulation of social capital during the Second World War. This is done by researching her social activities: first of all with the American Red Cross, and in other associations that promoted blood donor activities, relief and civilian charity. Based on the American-Lithuanian press, this biographical sketch aims to show the burden of war assumed by a Lithuanian woman in the USA.

KEYWORDS: Lithuanian diplomats in the USA; Lithuanian diaspora; women diplomats; American Red Cross; civilian charities; donor activities.

ANOTACIJA

Lietuvos Respublikos atstovybės Jungtinėse Valstijose – pasiuntinybė Vašingtone, generalinis konsulas Niujorke ir konsulatas Čikagoje, taip pat Los Andžele ir Bostone veikę du garbės konsulai – ne nutraukė veiklos ir po sovietinės agresijos prieš Lietuvą 1940 m. vasarą. Vienoje didžiausių lietuvių kolonijų JAV, Čikagoje, konsulu (vėliau generaliniu konsulu) nuo 1937 iki 1971 m. dirbo Petras Povilas Daužvardis. Po jo mirties diplomatinės funkcijas perėmė našlė Juzefa Rauktytė-Daužvardienė, kurios paskyrimas nebuvo netikėtas: dar iki tapdama konsule, vietos lietuvių ji buvo tituluojama neoficialia konsulato kultūros atašė. Straipsnyje gilinamasi į J. Rauktytės-Daužvardienės socialinio kapitalo kaupimo Antrojo pasaulinio karo metais ištakas. Tai daroma tyrinėjant jos visuomeninį aktyvumą: pirmiausia Amerikos Raudonajame Kryžiuje, taip pat kitose organizacijose, kur buvo skatinama kraujo donorystė, šalpa, rengiamos labdaros akcijos. Remiantis JAV lietuvių spauda, per vienos moters biografinį epizodą siekiama parodyti JAV lietuvių moterų prisiimtą karo našta.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: Lietuvos diplomatai JAV; lietuvių išėivija; moterys diplomatės; Amerikos Raudonasis Kryžius; civilių labdaros organizacijos; donorystė.

Asta Petraitytė-Briedienė, dr., research fellow, Vytautas Magnus University, Lithuanian Emigration Institute, S. Daukanto g. 25 LT-44249 Kaunas, Lithuania. E-mail: asta.petraityte-briediene@vdu.lt.

WOMEN AND WAR: ROLES AND EXPERIENCES IN LITHUANIAN HISTORY

Acta Historica Universitatis Klaipedensis XLII, 2021, 219–239. ISSN 1392-4095 (Print), ISSN 2351-6526 (Online)

DOI: <http://dx.doi.org/10.15181/ahuk.v42i0.2299>

Įvadas

Diplomatinis atstovavimas Lietuvai nebuvo nutrūkęs ir po SSRS 1940 m. vasarą prieš Lietuvą įvykdytos agresijos. Diplomatiniai atstovai, kuruojami buvusio Lietuvos užsienio reikalų ministro, Lietuvos diplomatinės tarnybos (toliau – LDT) šefo Stasio Lozoraičio, po jo mirties – Stasio Antano Bačnio (kuris savo įgaliojimus sustabdė 1991 m. rugsėjo 6 d.), savo veiklos nenutraukė. Tęsti ją Jungtinėse Valstijose Lietuvos diplomatai galėjo dėl 1940 m. liepos 23 d. JAV valstybės departamento laikinojo sekretoriaus Benjaminio Sumnerio Welleso pareiškimo apie Baltijos valstybių aneksijos, kurią buvo įvykdžiusi Sovietų Sąjunga, nepripažinimą. JAV, kaip ir dauguma Vakarų valstybių, nepripažinimo politikos laikėsi ir po Antrojo pasaulinio karo, iki pat Baltijos šalių nepriklausomybės atstatymo.

220

Po 1940 m. birželio 15 d. JAV teritorijoje tęsė veiklą visos Lietuvos Respublikos atstovybės – pasiuntinybė Vašingtone, generalinis konsulas Niujorke ir konsulas Čikagoje. Los Andžele ir Bostone buvo du garbės konsulai. Visi jie, kaip minėta, tęsė savo veiklą ir po sovietų įvykdytos agresijos, t. y. okupacijos ir aneksijos krašte. 1961 m., LDT šefo paskyrimu, konsulas Čikagoje tapo generaliniu konsulatu, o 1965 m., Lietuvos Respublikos pasiuntinybės Vašingtone teikimu, garbės konsulas Los Andžele buvo pakeltas generaliniu garbės konsulu. 1971 m. mirus Lietuvos generaliniam konsului Čikagoje Petriui Povilui Daužvardžiui, dirbusiam čia nuo 1937 m., konsulatui vadovavo jo našlė Juzefa Rauktytė-Daužvardienė. 1971 m. lapkričio 12 d. JAV valstybės departamentas ją pripažino generaline garbės konsule. Generaline konsule ar konsule ji negalėjo tapti, nes, pagal JAV valstybės departamento nuostatą, karjeros diplomatais, karjeros konsulais galėjo būti tik Lietuvos piliečiai ir iki 1940 m. birželio 15 d., t. y. iki Lietuvos Respubliką užimant SSRS, dirbę Lietuvos diplomatinėje tarnyboje. „Faktiškai po Generalinio konsulo Čikagoje dr. P. Daužvardžio mirties visus konsulinis darbus perėmė Lietuvos generalinis konsulas Niujorke.“¹

Reikia pasakyti, kad LDT šefas Stasys Lozoraitis į J. Rauktytės-Daužvardienės oficialias pareigas žiūrėjo plačiau: praėjus beveik pusmečiui po paskyrimo generaline garbės konsule, S. Lozoraitis tuomet ir vėliau, kreipdamasis tik kaip į „generalinę konsulę“, jai rašė: „Man malonu konstatuoti, kad, nežiūrint nepalankių aplinkybių, energingai tęsiant Čikagos generalinio konsulato veiklumo tradiciją, prie kurios sudarymo esat prisidėjusi daugelio metų darbu. Jūsų veikla, beje, patvirtina nepriklausomybės laikais nusistovėjusią tvarką, – kad tarp karjeros ir garbės konsulų darbo praktiškai nėra skirtumo.“² Toks LDT šefo požiūris Šaltojo karo metais gali būti pabrėžtinai suprantamas, nes kiekvienas diplomatinis postas buvo Lietuvos valstybingumo

¹ KLEIZA, Vaclovas. 20 metų be Juzės Daužvardienės. *Draugas*, 2010-09-22, nr. 182, p. 2.

² LDT šefo S. Lozoraičio laiškas Lietuvos Generalinei Konsulei J. Daužvardienei, 1972-04-29. *Lietuvos centrinis valstybės archyvas* (toliau – LCVA), f. 668, ap. 1, b. 71, l. 83.

tęstinumo įrodymas ir todėl svarbus, saugomas. Taigi J. Rauktytė-Daužvardienė tapo oficialia LDT nare.

Tačiau dar iki tapdama Lietuvos generaline garbės konsule Čikagoje, ji aktyviai domėjosi konsulato veikla, čia buvo neetatine pagalbininkė. Vietos lietuvių tituluojama neoficialia konsulato kultūros atašė³, ji buvo gerai žinoma tarp Čikagos lietuvių, buvo jų organizacijų narė ir globėja, taip pat gerai žinoma tarp Čikagoje rezidavusių konsulų žmonių kaip ilgametė jų klubo narė ir klubo programų pirmininkė⁴. Žvelgiant atidžiau į J. Rauktytės-Daužvardienės visuomenines iniciatyvas, galima pastebėti, kad kai kurios jos veiklos pradėtos dar Antrojo pasaulinio karo metais ir tapo tęstinėmis. Tad socialinį kapitalą ji ėmė kaupti per Antrąjį pasaulinį karą. Panašu, kad būtent tada J. Rauktytė-Daužvardienė gebėjo pasinaudoti turimomis galimybėmis, pasirinkti ir išnaudoti savus kovos ginklus, nors tiesiogiai ir nedalyvaudama, nebūdama karo fronte. Savo iniciatyvomis J. Rauktytė-Daužvardienė buvo priešakyje, o tai reiškia, kad jos užnugaryje stovėjo, ja sekė, kartu veikė ir tame pačiame veiklos fronte netiesiogiai dalyvavo ne vienas šimtas JAV lietuvių moterų.

Ši tema iki šiol mažai tyrinėta: istoriografijos apie J. Rauktytės-Daužvardienės konsulinę ir visuomeninę veiklą yra nedaug. Monografijose⁵, straipsniuose⁶ ar biografinėse monografijose⁷ didesnis dėmesys iki šiol skirtas LDT, diplomatų ir konsulų diplomatinei, konsulinei, politinei veiklai ir mažiau visuomeninės veiklos istorijai. Nepaisant to, kad J. Rauktytė-Daužvardienė buvo generalinė garbės konsulė ir vienintelė tokias pareigas užėmusi tiek tarp LDT narių, tiek tarp jų žmonių, jos pavardė minima itin epizodiškai. Pavyzdžiui, monografijoje „Likimo vedami: Lietuvos diplomatinės tarnybos egzilyje veikla, 1940–1991“⁸ J. Rauktytė-Daužvardienė tik paminima, nurodant, kad ji 1971 m. tapo generaline garbės konsule⁹ ir 1985 m. pasitraukė iš minėtų pareigų¹⁰, bei pažymima, kad buvo „aktyvi išeivijos lietuvių veikėja Čikagoje“¹¹. Tai leidžia teigti,

³ KLEIZA, V. Op. cit.

⁴ P. Daužvardžio *pro memoria* Lietuvos diplomatinei tarnybai, su priedais, 1968-10-22. LCVA, f. 668, ap. 1, b. 67, l. 72–74 ap.

⁵ JONUŠAUSKAS, Laurynas. *Likimo vedami: Lietuvos diplomatinės tarnybos egzilyje veikla, 1940–1991*. Vilnius, 2003; PETRAITYTĖ-BRIEDIENĖ, Asta. *Tylieji priesaikos riteriai: Lietuvos pasiuntinybė Vašingtone Šaltojo karo metais*. Vilnius, 2014.

⁶ *Lietuvių diplomatija išeivijoje (1940–1990)*: straipsnių rinkinys. Sud. Daiva DAPKUTĖ, Asta PETRAITYTĖ. Vilnius, 2007.

⁷ ČIPLYTĖ, Joana. *Eduardas Turauskas (1896–1966): ateitininkas, teisininkas, žurnalistas, diplomatas, Lietuvių katalikų mokslo akademijos narys*. Vilnius, 2016; PETRAITYTĖ-BRIEDIENĖ, Asta. *Diplomatas dr. Kazimieras Graužinis*. Vilnius, 2018; PETRAITYTĖ-BRIEDIENĖ, Asta. *Lietuvos diplomatinės tarnybos šefas Stasys Lozoraitis (1940–1983)*. Vilnius, 2012; SKIRIUS, Juozas. *Julius J. Bielskis (1891–1976). Gyvenimas Amerikoje tarnaujant Lietuvai: JAV lietuvių veikėjas ir diplomatas*. Chicago, 2004; SKIRIUS, Juozas. *Lietuvių visuomenininkas ir diplomatas Bronius Kazys Balutis*. Vilnius, 2001; STREIKUS, Arūnas. *Diplomatas Stasys Antanas Bačkis*. Vilnius, 2007.

⁸ JONUŠAUSKAS, L., Op. cit.

⁹ Ibid., p. 249.

¹⁰ Ibid., p. 307.

¹¹ Ibid., p. 249.

kad straipsnio tema LDT istorijos tyrimų lauką gali papildyti naujais, iki šiol neskelbtais duomenimis. Pristatomame tyrime siekta susisteminti ir išanalizuoti J. Rauktytės-Daužvardienės visuomenines iniciatyvas ir veiklas Antrojo pasaulinio karo metais.

Kalbant apie šiam tyrimui naudingus šaltinius, reikia pasakyti, kad didžioji LDT archyvinių dokumentų dalis yra saugoma Lietuvos centriname valstybės archyve (toliau – LCVA). Tarp jų ir Lietuvos generalinio konsulato Čikagoje dokumentai (fondas nr. 663). Iš pirmame jo apyraše¹² esančių 193 bylų (1928–1988 m.) tyrimui chronologiškai tinkamos būtų beveik keturios dešimtys. Bet šių bylų turinys yra susijęs su tiesiogine konsulato veikla. Čia saugoma ir 45 lapų apimties „Amerikos Raudonojo Kryžiaus draugijos“ byla nr. 167 (angl. k., liet. k., chronologinės ribos: 1942 m. vasario 18 d. – 1944 m. spalio 20 d.). Joje esantys dokumentai yra susiję su Amerikos Raudonojo Kryžiaus organizacijos paklausimais apie ieškomus asmenis, kreipiantis į Lietuvos konsulatą Čikagoje ir konkrečiai į konsulą P. P. Daužvardį, taip pat bukletai ir nario knygelės¹³. Tačiau J. Rauktytės-Daužvardienės pavardės šioje byloje nėra (kitais tariant, jos veikla Antrojo pasaulinio karo metais traktuojama kaip esanti už konsulato veiklos ribų). LCVA esantį Lietuvos diplomatijos šefo archyvą (fondas nr. 668) sudaro 730 bylų. Tarp jų yra kelios dešimtys bylų, kurios apima Lietuvos generalinių konsulatų, konsulatų, generalinių garbės konsulatų ar garbės konsulatų Bogo-toje, Bostone, Ciuriche, Čikagoje, Helsinkyje, Los Andžele, Niujorke, Osle, San Paule ir Toronte veiklą¹⁴. Tačiau šiam tyrimui ir šis fondas, kaip ir ankstesnis, turiniu buvo mažai naudingas, todėl šiame straipsnyje cituotas epizodiškai. Tikėtina, kad daugiau tyrimui naudingos medžiagos yra anapus Atlanto. Čikagoje esančiame Lituianistikos tyrimo ir studijų centre (LTSC) yra saugomas J. ir P. P. Daužvardžių asmeninis archyvas, kuris, tikėtina, gali suteikti daugiau duomenų straipsnyje pristatoma tema, bet kalbamuoju momentu jis nepasiekiamas.

Tarp publikuotų šaltinių, t. y. pačių diplomatų pasakojimų¹⁵ ir publikuotų dokumentų rinkinių¹⁶, J. Rauktytės-Daužvardienės pavardę taip pat sunku rasti. Pavyzdžiui, LDT istorijai svarbiame šaltinių rinkinyje „Antano Smetonos korespondencija 1940–1944“,

¹² Apyraše nr. 2 yra saugoma 850 palikimo bylų.

¹³ Amerikos Raudonojo Kryžiaus draugijos dokumentai, 1942-02-18 – 1944-10-20. LCVA, f. 663, ap. 1, b. 167, l. 1–45.

¹⁴ Lietuvos generalinio konsulato Čikagoje įvairūs dokumentai, raštai ir susirašinėjimas su LDT šefu sugulė į šešias įvairios apimties (nuo 25 iki 140 puslapių) bylas nr. 66–71. Jų chronologija: 1949–1985 m. Dar vieną f. 668 bylą (nr. 449), kuri susijusi su konsulato Čikagoje istorija, sudaro tik du lapai, datuoti 1925 m. ir 1926 m.

¹⁵ BAČKIS, Stasys Antanas. *Lietuvos diplomatinė tarnyba (1940 06 15 – 1990 03 11)*. Vilnius, 1999; TURAUSKAS, Eduardas. *Lietuvos nepriklausomybės netenkant – įvykiai*. Kaunas, 1990.

¹⁶ *Anicetas Simutis: 60 metų Lietuvos diplomatinėje tarnyboje*. Sud. Rimantas MORKVĖNAS, Laima SRUOGINIS. Vilnius, 2007. *Antano Smetonos korespondencija 1940–1944*. Sud. Daiva DAPKUTĖ. Kaunas, 1999; *Lietuvos diplomatų korespondencija (1940–1945 m.)*. Sud. Asta PETRAITYTĖ. Vilnius, 2012; *VLIK'as ir Lietuvos diplomatinė tarnyba išsivijoje: Berno ir Paryžiaus konferencijų protokolai*. Sud. Asta PETRAITYTĖ. Vilnius, 2004.

kurį sudaro beveik pusė tūkstančio laiškų, yra ir A. Smetonos laiškai P. P. Daužvardžiui, rašyti 1941 m. kovo 19 d. – 1943 m. balandžio 24 d. laikotarpiu (46 vnt.). J. Rauktytės-Daužvardienės pavardė juose minima tik kartą: prezidentui perdavus konsulo žmonai velykinius sveikinimus¹⁷. Tiesa, pats konsulas P. P. Daužvardis viename iš laiškų prezidentui A. Smetonui yra užsiminęs apie jų dviejų su žmona tandemą konsulate: „Atėjo ilgi raštai iš p. Skipičio ir keli parėdymai iš Ministro p. Žadeikio, kuriuos su žmona pildom ir krūvas raštų siuntinėjam vietos organizacijoms ir asmenims. P. Skipičio raštą drauge su tremtinių ir nužudytųjų sąrašu verčiam į anglų kalbą – p. Ministras, matomai, jį norės kur-nors įteikti.“¹⁸ Beveik tokių pat chronologinių ribų šaltinių rinkinyje „Lietuvių diplomatų korespondencija (1940–1945)“¹⁹ yra tik vienas konsulo P. P. Daužvardžio laiškas, rašytas pasiuntiniui Vašingtone P. Žadeikiui ir pastarojo atsakymas. J. Rauktytės-Daužvardienės pavardės rinkinyje nėra (pastaba: beveik pusę publikuotos diplomatų korespondencijos (iš viso 261 vnt.) sudaro kelių sakinių apimties telegramos (129 vnt.)).

Taigi LDT istorijoje dar yra ne viena tuščia niša. Mažai tyrinėta Lietuvos konsulato Čikagoje istorija (čia išimtis yra istoriko Lauryno Jonušausko ir generalinio garbės konsulo Václavo Kleizos parengta istorija: „Lietuvos konsulas Čikagoje 1924–2004 metais dokumentuose ir nuotraukose“²⁰). Iki šiol netyrinėtos konsulų P. P. Daužvardžio ir J. Rauktytės-Daužvardienės biografijos, jų diplomatinės ir visuomeninės veiklos palikimas. Peržvelgus Lietuvos diplomatijos dokumentų rinkinius, monografijas, atsiminimus ar straipsnių rinkinius, negalima nepastebėti, kad juose Daužvardžiai minimi epizodiškai, jų pavardės tik išvardijamos kartu su kitais Lietuvos diplomatinės tarnybos nariais. P. P. Daužvardžio pavardė dažniau minima nuorodose kaip informacinis, cituojamas šaltinis, t. y. kai arba jis pats rašydavo *pro memoria* ar laiškus su plačia įvykių apžvalga, arba jam²¹. LDT sąrašė esanti J. Rauktytės-Daužvardienės pavardė minima retai ir dar rečiau minima šio straipsnio tema. Tad kalbamuoju momentu verta atkreipti dėmesį į dar vieną šaltinių grupę, t. y. į JAV lietuvių spaudą, kuri nuolat rašė, minėjo diplomatų J. ir P. P. Daužvardžių pavardę.

Temos tyrimui svarbiausia medžiaga tapo 1940–1945 m., t. y. vykstant Antrajam pasauliniam karui, leista JAV lietuvių spauda „Dirva“, „Draugas“, „Darbininkas“. Tai spauda, kuri gana akylai sekė ir nuosekliai rašė apie konsulo žmonos J. Rauktytės-Daužvardienės visuomenines iniciatyvas ir veiklą tiek karo metais, tiek dešimtmečiais po jo. Diplomato

¹⁷ *Antano Smetonos korespondencija...*, p. 319.

¹⁸ P. Daužvardžio laiškas A. Smetonai, 1941-10-02. In *Antano Smetonos korespondencija...*, p. 297, nr. 197.

¹⁹ *Lietuvos diplomatų korespondencija...*

²⁰ JONUŠAUSKAS, Laurynas; KLEIZA, Václavas. *Lietuvos konsulas Čikagoje 1924–2004 metais dokumentuose ir nuotraukose*. Chicago, 2004.

²¹ *Antano Smetonos korespondencija...*; BANIONIS, Juozas. *Lietuvos laisvinimas Vakaruose, 1940–1975*. Vilnius, 2010; *Lietuvos diplomatų korespondencija...*; SKIRIUS, Juozas. *JAV lietuvių darbai Lietuvai 1918–2018 metais*. Vilnius, 2018. Nedidelė išimtis būtų: SKIRIUS, Juozas. *Lietuvos valdžios ryšiai su JAV lietuviais 1926–1940 metais: suartėjimo kelių paieškos*. Vilnius, 2016.

žmonai rodomą dėmesį liudija ir faktas, kad visi minėti ir vėliau epizodiškai cituoti kiti JAV leisti lietuviškos spaudos leidiniai kartais išspausdindavo to paties autoriaus to paties turinio žinutę, tik skirtingomis dienomis, paprastai vienos dviejų dienų intervalu.

Keliais sakiniais apie pagrindinius tyrimui aktualius lietuviškos JAV spaudos leidinius. Lietuvių tautininkų srovės laikraštis „Dirva“ nuo 1916 m. iki šių dienų yra leidžiamas Klivlande (kassavaitinis, vienu metu leistas ir du, ir tris kartus per savaitę; 1940–1945 m. leistas kartą per savaitę, o 1942 m. numeriai šiuo metu neprieinami). Nuo 1915 m. lietuvių yra leidžiamas katalikiškos krypties laikraštis „Darbininkas“, kuris taip pat įvairiu metu buvo leistas ir kartą, ir du, ir tris kartus per savaitę Bruklne (1940–1945 m. leistas du kartus per savaitę), o nuo 1951 m. – Niujorke. Tokios pat krypties lietuvių dienraštis „Draugas“, kurio žinutes kartais pakartodavo ir „Dirva“ bei „Darbininkas“, buvo pradėtas leisti dar anksčiau – 1909 m. Čikagoje ir jis taip pat leidžiamas iki šių dienų (1940–1945 m. leistas šešis kartus per savaitę).

224

Tyrimo metu buvo peržiūrėti dienraštis „Naujienos“ (leistas 1914–1986 m. Čikagoje) ir savaitraštis „Keleivis“ (leistas 1905–1979 m. Bostone), cituojamos kelios jų spaudos žinutės. Tačiau reikia patikslinti, kad elektronine forma²² prieinami tik 1940 ir 1941 metų „Naujienų“ numeriai, o 1940–1945 metų „Keleivio“ numeriuose J. Rauktytė-Daužvardienė buvo paminėta tik vieną kartą 1940 m., du kartus 1942-aisiais ir, regis, nė karto 1943–1945 metais. Tad šiame straipsnyje pirmenybė teikiama „Draugo“ žinutėms su J. Rauktytės-Daužvardienės pavarde, nes Antrojo pasaulinio karo metais šešis kartus per savaitę ėjęs laikraštis statistiškai jų suteikė daugiausia. Pažymėsime, kad įvairios apimties čia cituojamų ir necitujamų tekstų yra ir nepasirašyti, ir pasirašyti vardo ir / ar pavardės inicialais, slapyvardžiais. Kita pastaba: karo meto (kaip ir iki tol) JAV lietuvių spauda gana smulkmeniškai rašė apie vietos lietuvių, pirmiausia inteligentijos, gyvenimą, jų visuomenines veiklas, buitį, nes jų darbininkiškoje Čikagoje būta mažiau. O kita, nauja, lietuvių emigrantų, vadinamųjų „dipukų“ (angl. *displaced persons* – DP), banga į JAV kėlėsi ir Čikagoje apsistojo jau po Antrojo pasaulinio karo. Tad tikimasi šiuo tyrimu į mokslinę apyvartą įvesti neskelbtus duomenis, kurie bus naudingi Lietuvos generalinio konsulato Čikagoje istorijai, jie taip pat papildys pačios generalinės garbės konsulės biografinį pasakojimą, o suaktualinta tema – moters karas – sulauks tolesnių naujesnių ir išsamesnių tyrimų.

Keli biografiniai štrichai J. Rauktytės-Daužvardienės portretui

J. Rauktytė-Daužvardienė gimė 1904 m. liepos 22 d. JAV, Vorčesterio (Worcester, Massachusetts) senosios lietuvių emigrantų bangos, vadinamųjų „grynorių“,

²² Lituanistikos tyrimo centro (*Lithuanian Research and Studies Center*) skaitmeninti JAV lietuvių laikraščiai [interaktyvus], [žiūrėta 2021-06-26]. Prieitis per internetą: <<https://www.spauda.org/naujienos-laikrastis/>>.

šeimoje. Enciklopedinės eilutės liudija, kad 1917–1928 m. ji dirbo vietos savaitraštyje „Amerikos lietuviai“, o 1922–1928 m. vakarinėse lietuvių mokyklose dirbo lietuvių kalbos mokytoja. J. Ruktytė-Daužvardienė trumpai (1924 m.) studijavo psichologiją Masačusetso universitete, o 1932 m. baigė Šiaurės Rytų (*Northeastern*) universitetą (Worcester), įgijo teisininkės išsilavinimą. 1928–1933 m. būsimą konsulo žmoną dirbo Vorčesteryje, Šiaurės Amerikos piliečių lygos Imigracijos skyriuje (*North American Civic League for Immigrants*) kaip teisininkė, čia užėmė vedėjos pareigas; vėliau dirbo Vorčesterio socialinės šalpos taryboje (*City of Worcester Board of Public Welfare*), kur rūpinosi vargingais bei šalpos reikalingais lietuviais ir nelietuviais. 1933 m. ji iškėkėjo už tuometinio Lietuvos Respublikos vicekonsulo Niujorke P. P. Daužvardžio. 1937 m. Daužvardžių šeima persikėlė į Čikagą.

J. Ruktytė-Daužvardienės pavardę nesunkiai galima rasti Čikagos lietuvių surengtų minėjimų, parodų, koncertų, šokių ir dainų švenčių (pavyzdžiui, Lietuvių dienų Čikagoje ir pirmosios Dainų šventės) afišose, labdaros renginių programose, kurias skelbdavo ir JAV lietuvių spauda, arba ji minima spaudai juos aprašant jau kaip įvykusius. Kaip taikliai tos pačios spaudos paminėta, „Lietuvos konsulas P. Daužvardis su žmona dalyvauja kiekvienam lietuvių patriotų sambūryje, ar jis bus salėje, ar po atviru dangum. Už tai visų lietuvių gerbiami“²³. J. Ruktytė-Daužvardienė buvo ne vienos organizacijos narė, sambūrio garbės narė, pirmininkė, organizatorė, teisėja, muzikė (mokėsi pas muziką Miką Petrauską, dirigavo chorams, grojo pianinu), oratorė ir žurnalistė, nuolat rašiusi į lietuvių ir amerikiečių spaudą²⁴ (1955 m. ji išleido knygą „Popular Lithuanian Recipes“, kuri buvo perleista 1967, 1977 ir 1986 metais). Jos pavardė įrašyta Susivienijimo Lietuvių Amerikoje, Amerikos Lietuvių Romos Katalikų Moterų sąjungos, Lietuvos Vyčių, Lietuvos Studentų Sąjungos fondo, Pasaulio Lietuvių bendruomenės Seimo, Bendrojo Amerikos Lietuvių Fondo, Lietuvos Skautų Fondo valdybų narių, narių ar garbės narių sąrašuose, tarp Lietuvių Skautų Aušros Vartų tunto (1977 m. tuntas buvo pavadintas J. Ruktytė-Daužvardienės vardu²⁵), Lietuvių Vaikų teatro, Ateities Šokėjų grupės²⁶ globėjų. Ji – Čikagos lietuvių moterų klubo (*Chicago Lithuanian Women's Club*), vienos seniausių (įkurtas 1923 m.) JAV lietuvių organizacijų, žinomiausia narė, „viena tų pradininkių, sumaniusių „Gintaro balių“, kuriame visuomenei buvo pristatomos jaunos JAV lietuvaitės – gintarėlės.“²⁷ Remiantis JAV lietuvių spauda, J. Ruktytė-Daužvardienė „buvo mėgiama amerikiečių visuomenėje, 1952 m. buvo *Chicagos Womens Advertising Club* išrinkta viena iš 10-ies

²³ Lietuvos konsulas P. Daužvardis su žmona. *Draugas*, 1944-09-06, nr. 209, p. 6.

²⁴ RAZMIENĖ, A. Prisiminta LR Garbės Konsulė Juzė Daužvardienė. *Skautų aidas*, 2006, vol. 83, no. 1, p. 21–22.

²⁵ GOTCEITIENĖ, Dalė. Prisiminimų sueiga. *Tėviškės žiburiai*, 2010-11-23, nr. 46 (3165), p. 12.

²⁶ „1947 m. P. Daužvardis viešai ragino lietuvius su savo kultūra veržtis į kitakalbių pasaulį, nes tai būtų padėję rasti Lietuvai draugų, anot jo, mažas Šimutienės, Miežienės ir Daužvardienės ansamblis ir „Ateities“ šokių grupė tokių rado daugiau nei didžiosios mūsų kalbos ar kas nors kitas“: MISIŪNAS, Remigijus. *Lietuva prieš LTSR*. D. 2: 1945–1952. Vilnius, 2010, p. 267.

²⁷ SKIRIUS, J. *JAV lietuvių darbai...*, p. 442–443.

žymiausiųjų Chicagos moterų“²⁸. Išvardytų faktų akcentu ir iliustracija gali būti paminėjimas, kad teikdamas Lietuvos Respublikos konsulato Čikagoje metinę veiklos apžvalgą, P. P. Daužvardis įrašydavo ir žmonos pavardę. Pavyzdžiui, 1969 m. generalinis konsulas apžvalgoje nurodė, kad dalyvavo 18-oje oficialių renginių, jo žmona – vienu mažiau, 17-oje. Abu kartu dalyvavo dar 40-yje renginių. Tad iš viso: 75-iuose oficialiuose renginiuose. Be oficialių renginių, tais metais Daužvardžiai dalyvavo 49-iuose renginiuose ir dar kiekvienas atskirai – Daužvardis 18-oje, Daužvardienė – 28-iuose. Jos veiklos ataskaitoje nurodyta ir vienuolika pasakytų kalbų. P. P. Daužvardis mini: „Tik pažiūrėjęs į 1969 m. socialinį bei pasimatymų ir konferencijų kalendorių susidaro įspūdis, kad daugiau dienų yra su įrašais negu be įrašų, o laisvų sekmadienių beveik visai nėra. Suskaičiavus įrašus, gauta suma 207.“²⁹ Kitaip tariant, „Lietuvos konsulai JAV ne tik atliko įprastinį darbą, t. y. išduodavo lietuviškus pasus, išrašydavo mirties, gimimo ar santuokos liudijimus, tačiau daugelis jų savo konsulinėje teritorijoje pagal galimybes kėlė ir nepriklausomos Lietuvos valstybės bylos klausimą įvairiuose sluoksniuose“³⁰. Po generalinio konsulo P. P. Daužvardžio mirties, pasak JAV lietuvių spaudos, J. Ruktytė-Daužvardienė „perėmė skeptrą be abejo, įgudusia ranka toliau tęsdama savo vyro – praktiškai buvusį jų abiejų – darbą, nepalikdama jokios spragos“³¹, o savo „elegantiška elgsena ir išvaizda ji žavėjo Čikagoje gyvojančią įvairių tautų diplomatinę tarnybą, kiekviena proga kėlė Lietuvos ir lietuvių kultūrą, tradicijas bei okupuotos tautos kančias. [...] ją buvo galima sutikti beveik kiekviename Čikagos lietuvių renginyje, ji rašė lietuvių ir anglų kalba įvairioje spaudoje Lietuvos reikalais“³². Tad abejonų dėl J. Ruktytės-Daužvardienės asmenybės išskirtinumo nekyla, ji liudija viso jos gyvenimo istorija tiek einant konsulines, tiek visuomenines pareigas. Iš Lietuvos Respublikos generalinės garbės konsulės pareigų J. Ruktytė-Daužvardienė dėl nesveikatos pasitraukė 1985 m. Jos pareigas perėmęs V. Kleiza yra teigęs, kad generalinė garbės konsulė buvo vertinama ne tik tarp išėmijos lietuvių, bet ir tarp kolegų, kitų užsienio konsulų³³. J. Ruktytė-Daužvardienė mirė 1990 m. sausio 29 d. Nekrologuose, paskelbtuose JAV lietuvių spaudoje, rašyta, kad generalinė garbės konsulė krašte, kurio grovei dirbo, niekada nėra buvusi³⁴. Remiantis pačios J. Ruktytės-Daužvardienės 1982 m. rašyta konfidencialia *pro memoria*, Lietuvoje ji lankėsi du kartus: „su tėvais, prieš I karą, ir 1924 m. Nepr. Liet.“³⁵

²⁸ Mirė buvusi Lietuvos generalinė konsulė Juzė Daužvardienė. *Nepriklausoma Lietuva*, 1990-02-15, nr. 7, p. 3.

²⁹ P. Daužvardžio pasirašyta „Lietuvos generalinio konsulato Chicagoje 1969 m. veiklos apžvalga“, Čikaga, 1971-01-31. *LCVA*, f. 668, ap. 1, b. 67, l. 97.

³⁰ JONUŠAUSKAS, L. Op. cit., p. 249.

³¹ (d). Mylėjau Lietuvą iš tolo... *Dirva*, 1990-02-08, nr. 6, p. 3.

³² RAZMIENĖ, A., Op. cit., p. 21–22.

³³ GOTCEITIENĖ, D. Op. cit., p. 12.

³⁴ Mūsų buitėje ir tėvynėje. *Aidai*, 1990, nr. 1, p. 74; Mirė Juzė Daužvardienė. *Darbininkas*, 1990-02-02, nr. 5, p. 1.

³⁵ J. Daužvardienės konfidenciali *pro memoria*. „Karo Nusikaltėlio“ Liudo Kairio byla, 1982-05-08. *LCVA*, f. 668, ap. 1, b. 68, l. 62, 50.

Veikla Amerikos Raudonajame Kryžiuje

Kai 1940 m. birželį Lietuva neteko nepriklausomybės, JAV lietuvių spauda savo antraštėmis kvietė: „Į darbą, Lietuviai! [...] Mes jau esam patyrę dirbti tautos išlaisvinimo darbą – mums daug lengviau tas darbas eisis.“³⁶ Ieškant ir atrenkant tyrimui šaltinių medžiagą, pastebėta, kad 1940–1945 m. JAV lietuvių spaudoje J. Rauktytės-Daužvardienės pavardė dažniausiai minima prie Tarptautinės Raudonojo Kryžiaus ir Amerikos Raudonojo Kryžiaus skelbimų, taip pat jos iniciatyvų ir veiklos aprašymų³⁷. Nes, kaip minėta, nuo 1937 m. gyvendama Čikagoje (kur lietuvių čia ir jos apylinkėse būta daugiau nei, pavyzdžiui, Vašingtone ar Niujorke, kur veikė Lietuvos pasiuntinybė ir generalinis konsulas), ji karo metais su bendramintėmis suorganizavo atskirą Amerikos Raudonojo Kryžiaus Lietuvių skyrių su penkiais atskirais vienetais („Net penkis Raudonojo Kryžiaus vienetus yra sudariusios lietuvių įvairiose Čikagos dalyse. Vienas iš jų susiorganizavo net pirma negu Amerika įstojo į karą, o kiti keturi – š. m. sausio mėnesyje. Iš viso prie tų vienetų dirba 478 lietuvių. [...] Malonu pažymėti, kad prie visų šių darbų aktyviai prisideda ir Lietuvos konsulo Čikagoje žmona ponija Juoz. Daužvardienė“³⁸; pažymėtina, kad tokią pat „Draugo“ žinutę paskelbęs „Darbininkas“³⁹ irgi nurodo 478 lietuvių, o „Keleivis“ – 487 lietuvių⁴⁰. Tikėtina, kad tai spausdinimo klaida). Suprantama, kad lietuviškų vienetų veikla nesiskyrė nuo bendros Tarptautinio Raudonojo Kryžiaus ar tuometinio JAV prezidento Franklino D. Roosevelto žinioje buvusio Amerikos Raudonojo Kryžiaus veiklos⁴¹: tai medicinos pagalba, tvarsčių ruošimas, taip pat maisto ruošimas, drabužių siuvimas, mezgimas, jų rinkimas, vairavimo kursai. Apie tai JAV lietuvių spauda nuolat rašė, pavyzdžiui [kalba čia ir kitur netaisyta, teksto pabraukimai autentiški – *aut. past.*]: „Raud. Kryžiaus vakaras. Chicagos Lietuvių moterų Raudonojo Kryžiaus šeimininkių vienetas Gruod. 12, Lietuvių auditorijoje surengė vakarą su vaidinimu, dainomis ir kalbomis; publikos susirinko gana gausiai. Ši Lietuvių grupė atlieka naudingą darbą, kas savaitę antra dieniais susirenka auditorijoje ir ten siuva, taiso, mezga kareiviams visokius dalykus ir perduoda kur reikia. Pirmininkė tos organizacijos yra ponija Z. Barcus, kuri gambia veda reikalus; valdyboje yra ir poni Daužvardienė, Lietuvos konsulo žmona, p. Nora Gugienė ir kitos žymios Lietuvos, gerai žinomos net Amerikos Raudonojo Kryžiaus centre.“⁴² Žvelgiant plačiau ir įvertinus tuometines sąlygas, ši įvardyta moters pagalba Amerikos Raudonajam Kryžiui buvo ta įmanoma pagalbos forma, kurią ji galėjo

³⁶ Į darbą, Lietuviai! *Dirva*, 1940-07-26, nr. 30, p. 3.

³⁷ A. M. W. Worcester, Mass. *Darbininkas*, 1944-03-10, nr. 20, p. 7.

³⁸ Chicagos lietuvių talkininkauja kovoj dėl tautų laisvės. *Draugas*, 1942-11-18, nr. 302, p. 5.

³⁹ Čikagos Lietuvos talkina Kovoje Dėl Tautų Laisvės. *Darbininkas*, 1942-11-24, nr. 89, p. 2.

⁴⁰ G. Kaip Chicagos moterys padeda Amerikos kovai. *Keleivis*, 1942-12-16, nr. 51, p. 6.

⁴¹ Marilee Weinman (Case Worker; The American Red Cross) raštas Lietuvos konsului Čikagoje Petručiui Daužvardžiui dėl paieškomo J. Ronkaičio, 1942-09-24. *LCVA*, f. 663, ap. 1, b. 167, p. 23.

⁴² Raud. Kryžiaus vakaras. *Dirva*, 1943-12-31, nr. 53, p. 2.

teikti ir taip netiesiogiai dalyvauti karo fronte, – pabrėžtina, kad JAV dar nedalyvaujant kare, – ar tai būtų konsulo žmona, ar JAV lietuvė moteris. Nes pirmiausia, turint omenyje J. Rauktytę-Daužvardienę, buvo suvokta, kad tomis iniciatyvomis ir veikla galėjo pasinaudoti ir LDT, ir JAV lietuviai apskritai, siekdami pagelbėti pirmiausia savo tautiečiams. Arba, kaip rašė Lietuvos pasiuntinys Vašingtone Povilas Žadeikis 1942 m. vasario 3 d. rašte kolegai Eduardui Turauskui: „Jeigu tik šią žiemą tremtiniai ištvėrtų, gali susilaukti linksmesnio rytojaus. Am. [Amerikos – *aut. past.*] lietuviai per R. K. [Raudonąjį Kryžių – *aut. past.*] ką galėdami pagelbės.“⁴³ Reikia pasakyti, kad LDT su jos šefu priešakyje nuolat kreipdavosi į Tarptautinį Raudonąjį Kryžių su prašymu pagelbėti visiems iš Lietuvos pasitraukusiems tautiečiams, tiek aptariamuoju momentu buvusiems Vakaruose, t. y. karo pabėgėliams, nuo sovietų teroro besigelbėjusiems, tiek ne savo noru atsidūrusiems geografiškai priešingoje pusėje, Sibire⁴⁴: „Tremtinių šelpimas Sibire dar neprieinamas, bet Am. R. Kr. daro tolimesnes pastangas. Mums rūpi galimybė pasiūsti *vaistų į Lietuvą* per Tarp. R. Kr. Genevoje.“⁴⁵ LDT dokumentuose užsimenama apie lietuviškų organizacijų pagalbą, tad patikslinsime, kad prie Amerikos Raudonojo Kryžiaus veiklos prisidėdavo ir jau minėtas Čikagos Lietuvių moterų klubas, kurio nare, pasikartosime, buvo ir J. Rauktytė-Daužvardienė. To meto „Naujienos“ skelbė: „Liet. Mot. Klubas Eina Raudonajam Kryžiui į Talką. Šiandien laiko svarbų susirinkimą ir „luncheon“⁴⁶. [...] „Apart pasitarimo klubo bėgamaisiais reikalais, bus su klubietėmis ir viešnia Mrs Cathcart iš American Red Cross. Ji kalbės susirinkusioms apie darbuotes R. K. ir C. L. M. Klubo dalyvavimą Raudonojo Kryžiaus veikime. [...] Šio luncheon'o šeiminkės – p. Daužvardienė, mūsų konsulo žmona, ir p-lė M. Brenzaitė, taipgi klubo naujai inauguruota pirmininkė p-ia D. Kuraitienė.“⁴⁷ Po savaitės apie tą patį klubo susirinkimą „Naujienos“ rašė: „Po šeiminkinių ponios J. Daužvardienės ir p-lės M. Brenzaitės surengtų ypatingų vaišių klubo pirmininkė, p-ia D. Kuraitienė pasveikino visas atsilankiusias nares ir viešnius ir pakvietė p-nią Daužvardienę perstatyti Raudono Kryžiaus kalbėtoją, p-ią Hope Abelson, kuri atvyko vieton ponios Cathcart.“⁴⁸ Reikia pasakyti, kad J. Rauktytė-Daužvardienė ir tuo metu, ir vėlesniais savo visuomeninės veiklos metais pati pristatydavo lietuviškai ir nelietuviškai auditorijai kvistinius svečius, dalyvius, pranešėjus, tardavo įžanginį žodį („Moterų Auxiliary Raudonojo Kryžiaus vienetas šventės proga įteikė R. K. \$1,000.00 karo

⁴³ Lietuvos pasiuntinybė, P. Žadeikio rašto nr. 117 E. Turauskui, ministrui-patarėjui, nuorašas, 1942-02-03. LCVA, f. 668, ap. 1, b. 4, l. 64–65.

⁴⁴ „Užrašai (iš pasitarimų Berne 1942 m. gegužės 21 – birželio 14 d. d. tarp J. Šaulio, S. Lozoraičio ir Ed. Turausko; kai kuriuose pasitarimuose dalyvavo ir A. Gerutis)“, nuorašas, 1942-05-21 – 1942-06-14. LCVA, f. 668, ap. 1, b. 4, l. 73–76.

⁴⁵ P. Žadeikio laiško nr. 746 dr. J. Šauliui nuorašas, 1942-07-31. LCVA, f. 668, ap. 1, b. 4, l. 77.

⁴⁶ KORESP. Liet. Mot. Klubas Eina Raudonajam Kryžiui į Talką. Šiandien laiko svarbų susirinkimą ir „luncheon“. *Naujienos*, 1941-10-15, nr. 243, p. 8.

⁴⁷ Ibid.

⁴⁸ GUGIENĖ, Nora. Raudonojo Kryžiaus Darbe yra vietos kiekvienai moterei, – nežiūrint ką ji moka. Įspūdžiai iš Chicagos Lietuvių Moterų Klubo Susirinkimo. *Naujienos*, 1941-10-21, nr. 248, p. 7.

šelpimo fondui. [...] Programai vesti perstatyta J. Daužvardienė, kuri užima svarbią rolę R. K. darbuose, ypatingai kaip narė kalbėtojų biuro. Labai plačiai susipažinus su R. K. veikla ir dar gabi kalbėjoja J. Daužvardienė puikiai pasižymėjo šioj programoj. Ir mes džiaugiamės, kad tas buvo daroma lietuvių kalboje. [...] Čia J. Daužvardienė vėl perėmė programos vedimą ir perstatė vieną svarbiųjų R. K. Karo Fondo komiteto narių – Mr. Brautegam.⁴⁹) Bet dar dažniau Amerikos Raudonojo Kryžiaus vardu J. Rauktytė-Daužvardienė kalbėdavo pati („vakare įvyksta didelis Cicerio lietuvių mitingas A. R. Kryžiaus reikalais. Bus movie ir įdomios parodos iš R. Kryžiaus veiklos. Gausingame Cicerio lietuvių susirinkime kalbės p. Daužvardienė, Lietuvos konsulo Chicagai žmona“⁵⁰), „idant lietuvių vardas skambėtų tarp svetimšalių. Jos [J. Rauktytės-Daužvardienės – *aut. past.*] rimta kalba visus sužavi“⁵¹.

Paskutinės JAV lietuvių spaudos žinutės, paskelbtos Antrojo pasaulinio karo metais ir susijusios su Amerikos Raudonojo Kryžiaus bei J. Rauktytės-Daužvardienės vardais, pasirodė 1945 m. pradžioje. Tuo metu arba nuo kovo 1-osios buvo organizuojamas vadinamasis vėjus, kuris truko visą mėnesį. Dažniausiai čia cituojamas „Draugas“ (dar kartą akcentuosime, kad leistas dažniausiai ir Čikagoje) apie tai rašydavo kas savaitę ir dar dažniau⁵². Remiantis tomis spaudos žinutėmis, J. Rauktytė-Daužvardienė vajaus tikslais kalbėdavo susitikimuose, susirinkimuose, o aukos buvo renkamos su viltimi, kad dalis jų atiteks ir lietuviams („Dariaus ir Girėno salėje matėsi didelės krūvos drabužėlių Lietuvos vaikučiams. [...] Chicagos žmonės sunešė naujus ir senus drabužėlius, ir kai kas atnešė drabužėlius, kurie sukelia brangius prisiminimus. Gal ne vienas drabužėlis buvo kurio nors dabartinio J. Valstybių kareivio nešiotas kūdikystėje. Taip, Chicagos lietuviai davė vertingų daiktų Lietuvos vaikams!“⁵³). Apibendrinant ir žvelgiant plačiau, galima pasakyti, kad J. Rauktytė-Daužvardienė, pati dalyvaudama Amerikos Raudonojo Kryžiaus veikloje, pritraukdavo ne tik vietos lietuvių, vietos lietuvių moterų dėmesį, ne tik savo vardu ir iškalba skatindavo aukoti, bet ir formavo gerą lietuvių įvaizdį čia, Amerikoje. Nes žvelgiant į ateitį – lietuvių, kaip tautinės mažumos, teigiamas įvaizdis JAV galėjo padėti ir naujesiems lietuvių emigrantams, vadinamajai DP bangai, kurie ateityje, jau po karo, dar tik kelsis per Atlantą. Kita pastaba – tarp spaudos eilučių galima įskaityti, kad JAV lietuvių moteris

⁴⁹ MOTERŲ DRAUGĖ. Šauniai paminėta vienu metų sukaktis. *Draugas*, 1943-04-10, nr. 86, p. 6.

⁵⁰ Cicerio lietuviai pradeda Raud. Kryžiaus vėjų. *Draugas*, 1943-03-15, nr. 62, p. 6.

⁵¹ Chicagoje ir apylinkėse. Įžanga ir vaišės dykai. *Draugas*, 1943-11-27, nr. 279, p. 6.

⁵² Pranešimas. *Draugas*, 1945-02-17, nr. 41, p. 7; E. S. Rengiamasi prie vajaus. Lietuvių komitetas jau sudarytas. *Draugas*, 1945-02-24, nr. 47, p. 7; Kovo mėnuo bus Raud. Kryžiaus karo fondo mėnuo. *Draugas*, 1945-02-28, nr. 50, p. 5; J. Daužvardienė, Lietuvos konsulo Daužvardžio žmona. *Draugas*, 1945-03-03, nr. 53, p. 8; E. S. Gražiai pavykus „Baby Showe“. *Draugas*, 1945-03-05, nr. 54, p. 4; KORESP. Aukoja \$50.00 Raud. Kryžiui. *Draugas*, 1945-03-09, nr. 58, p. 7; ŽINOVĖ. Dariaus-Girėno postas 271, American Legion, ir vėl ištiesė pagalbos ranką Raudonam Kryžiui su kitu \$1,000.00. *Draugas*, 1945-03-27, nr. 73, p. 5; H. M. K. Chicago ir Apylinkės žinios. Prisidėjo prie Raudonojo Kryžiaus su \$209.00. *Draugas*, 1945-03-31, nr. 77, p. 7.

⁵³ Tiesia pagalbos ranką Lietuvos mažiems vaikams, kurie kenčia. *Draugas*, 1945-02-28, nr. 50, p. 6.

savo teikiamą pagalbą suprato savaip – ar tai jų paaukotas doleris, ar siuvinys, ar drabužėlis, bet jis buvo skirtas pirmiausia savam tautiečiui. Kitaip tariant, tos moters kare trispalvė buvo iškelta šiek tiek aukščiau už kitas vėliavas.

Iniciatyvos skatinant kraujo donorystę

Skatindama JAV lietuvius prisidėti prie Amerikos Raudonojo Kryžiaus veiklos, J. Rauktytė-Daužvardienė atskirai suorganizuodavo kraujo davimo akcijas. Ji pati asmeniškai registruodavo kraujo donorus savanorius, o jos pavardė („Norint kraujo aukoti, reikia tuojau padaryti sutartį pašaukiant vieną iš sekančių asmenų: J. Daužvardienę, O. Blažienę, Kuraitienę“⁵⁴) ir telefono numeris (Hemlock 7680) buvo nuolat skelbiami JAV lietuvių spaudoje⁵⁵. Kai kurios kraujo davimo akcijos, konsulo žmonos sumanymu, buvo susiejamos ir rengiamos tam tikra proga. Pavyzdžiui, 1943 m., minint Lietuvos Nepriklausomybės 25 metų sukaktį, J. Rauktytė-Daužvardienė ketino suorganizuoti bent 35 kraujo aukotojų būrį, bet suorganizavo visą šimtą⁵⁶, o vadinamąją ta proga įsteigtą Amerikos Raudonojo Kryžiaus Lietuvių Kraujo Legioną sudarė mažiausiai 85 asmenys⁵⁷. Legiono šūkis buvo „Amerikos Pergalei, Lietuvos Išlaisvinimui“⁵⁸. Remiantis JAV lietuvių spauda, tokios akcijos nebuvo nepastebėtos, nes J. Rauktytė-Daužvardienė gaudavo iš Amerikos Raudonojo Kryžiaus padėkos laiškus (tiesa, savo vyro, konsulo P. P. Daužvardžio, vardu), kuriuos paskelbdavo spaudoje ir pati po tokiomis laiškais prirašydavo: „Skelbdama Raudonojo Kryžiaus laišką, noriu pridėti ir savo padėką visiems tiems, kurie aukojo kraujo ir kurie pasižadėjo aukoti ateity. Ačiū visiems! Kadangi daugelis aukotojų pasižadėjo aukoti kraują antrą ir trečią kartą ir kadangi kraujas bus reikalingas per visą karą ir net po karo, tai lietuviai yra prašomi ir ant toliaus kraujo aukojimą tęsti ir tuo karo pastangas stiprinti.“⁵⁹

Kitais, 1944, metais per Vasario 16-osios proga surengtą akciją, tiesa, ne Čikagoje, o Vorčesteryje, J. Rauktytė-Daužvardienė prisidėjo prie Lietuvių Karo Bonų komiteto veiklos, savo kalba skatino tautiečius padėti, aukoti. Tarp minėjimo dalyvių, kalbėtojų ir aukotojų buvo Vorčesterio meras Williamas A. Bennettas, kunigas A. Petraitis, pati J. Rauktytė-Daužvardienė, Masačusetsui atstovaujantis JAV senatorius Davidas I. Walshas⁶⁰. Po mėnesio Čikagos spauda rašė: „J. Daužvardienė, Lietuvos konsulo

⁵⁴ S. J Chicago lietuvius kraujo aukojimo reikalui. *Draugas*, 1943-05-04, nr. 105, p. 5.

⁵⁵ 50 Chicagos lietuvių jau užsiregistravo. *Draugas*, 1943-01-26, nr. 21, p. 6; Kraujo Legionas tebemaršuoja! *Draugas*, 1943-04-27, nr. 99, p. 5; Kraujo Legionas rikiuojasi. *Draugas*, 1943-05-08, nr. 109, p. 6.

⁵⁶ ŠIRVYDAS Vyt. Baramės, bet Kalnus Nuverčiame. *Dirva*, 1943-07-09, nr. 28, p. 4.

⁵⁷ Raud. Kryžiaus Lietuvių Kraujo Legionas. *Draugas*, 1943-02-03, nr. 28, p. 6.

⁵⁸ KORESP. Lietuvių kraujo legionas vėl gražiai pasirodė. *Draugas*, 1943-11-09, nr. 264, p. 5.

⁵⁹ Raudonasis Kryžiaus dėkoja lietuvių kraujo legionui. *Draugas*, 1943-03-09, nr. 57, p. 3.

⁶⁰ Senatorius Walsh Dalyvaus Lietuvos Nepriklausomybės Minėjime. Worcesteriečiai Užsibrėžė Sukelti \$110,00 Karo Bonais. *Darbininkas*, 1944-02-11, nr. 12, p. 4; KORESPONDENTAS. Worcesterio lietuvių karo bonų komiteto veikimas. *Darbininkas*, 1944-02-29, nr. 17, p. 6.

P. Daužvardžio žmona, grįžo į Chicago po įvairių nuotikių. Savo gimtiniam mieste jai teko dalyvauti Lietuvos Nepriklausomybės paminėjime, pagalios net gerokai pasirgti.⁶¹ Dar po kelių mėnesių, minint Motinos dieną, J. Ruktytė-Daužvardienė prisidėjo prie Dariaus-Girėno Kareivių Motinų klubo iniciatyvos „minėti Motinos Dieną nepaprastu būdu – masiniu nuvykimu į Raudonąjį Kryžių aukoti kraujo“⁶².

Be kraujo davimo Nepriklausomybės sukakties vardu ar Motinos dienos proga, dar viena proga buvo kalėdinės šventės („17 d. gruodžio dar viena Lietuvių Kraujo Aukotojų Legiono grupė buvo nuvykusi į Raudonojo Kryžiaus centrą. [...] Gaila, kad kai kurios iš priežasties siaučiančių šalčių ir influenzos negalėjo atvykti, jų tarpe organizatorės J. Daužvardienė ir O. Biežienė.“⁶³). Didesnis J. Ruktytės-Daužvardienės dėmesys kraujo donorystei nebuvo atsitiktinis. Ji pati priklausė ir Amerikos Raudonojo Kryžiaus vadinamajam Čikagos Kalbėtojų biurui (Speaker's Bureau Library of Reference, Information and Statistics⁶⁴). Tad savo kalbomis („Susirinkime dalyvavo [...] ir J. Daužvardienė, kuri taipgi atstovavo Am. Raud. Kryžiaus Kalbėtojų Biurą ir kalbėjo kaip Biuro, taip lietuvių vardu.“⁶⁵), paskaitomis (pavyzdžiui, „Amerikos moterų pagalbinė kariuomenė ir lietuvaitės“⁶⁶), kreipdamasi per spaudą ji ne tik telkdavo savanorių gretas, bet ir rinkdavo aukas, po dolerį, du. Reikia pažymėti, kad jos veikla sulaukdavo ir platesnio skaitytojų atgarsio (pavyzdys: „Neseniai teko skaityti „Drauge“ pranešimus J. Daužvardienės, kad šimtai Chicago lietuvių aukoja savo kraują per Raudonąjį Kryžių, kad išgelbėjus gyvybes sužeistų mūsų karių. Tik gaila, kad nepada- vė pilnų skaitlinių, kiek puskvorčių kraujo iki šiol lietuviai paaukojo. Kraujas eina per sekančias operacijas: [...]“⁶⁷).

Žvelgiant į priekį, šis J. Ruktytės-Daužvardienės sumanymas aukoti kraujo, tapti donorais ir – siekiant pritraukti kuo daugiau savanorių – paskelbti tai kokia nors proga nebuvo pamirštas. Pavyzdžiui, 1951 m. ne be pasididžiavimo Lietuvos konsulas Čikagoje P. P. Daužvardis rašė kolegai, Lietuvos pasiuntiniui Vašingtone P. Žadeikiui: „Birželio baisiųjų įvykių minėjimas Chicagoje praėjo stipriai ir turiningai. Birželio 15 d. apie 100 lietuvių aukėjo kraujo kariams, kovojantiems prieš komunizmą. Šitas lietuvių gestas labai užintrigavo ARK bei spaudą ir radijus. Visi vietos laikraščiai apie tai rašė ir radijo pranešėjai komentavo. Chicago Sun-Times (vedamuojū) pastatė lietuvių pavyzdžiu kitiems chicagiečiams.“⁶⁸ Taip Antrojo pasaulinio karo metais užsimezgusi iniciatyva buvo toliau tęsiama ne vienerius metus. Verta akcentuoti, kad

⁶¹ J. Daužvardienė, Lietuvos konsulo P. Daužvardžio žmona. *Draugas*, 1944-03-14, nr. 62, p. 6.

⁶² Motinų auka Motinos dienai. *Draugas*, 1944-05-13, nr. 113, p. 6.

⁶³ RESP. Kalėdinė kraujo dovana. *Draugas*, 1943-12-29, nr. 306, p. 5.

⁶⁴ J. Daužvardienė, Lietuvos konsulo žmona. *Draugas*, 1943-08-10, nr. 187, p. 5.

⁶⁵ Chicago sukels \$8,750,00.00 Raud. Kryžiaus vajuje. *Draugas*, 1943-03-13, nr. 61, p. 7.

⁶⁶ Lietuvos Vyčių Dienos (K of L Day) programa liepos 5 d. *Draugas*, 1943-07-02, nr. 155, p. 6.

⁶⁷ VINČUKAS. Ar Žinai Kas Atsitinka Su Raudonom Kryžiu Paaukotu Krauju? *Draugas*, 1945-07-14, nr. 164, p. 6.

⁶⁸ Lietuvos konsulo Petro Daužvardžio raštas nr. 1846/27-12 Lietuvos Įgaliotam Ministrui Washingtono Povilui Žadeikiui, 1951-06-22. *LCVA*, f. 668, ap. 1, b. 66, l. 27.

tuometinės J. Rauktytės-Daužvardienės visuomeninės iniciatyvos ir veikla, ar tai būtų šalpa, ar kraujo donorystė, iš esmės buvo susijusios, tarpusavyje susipynusios su Amerikos Raudonojo Kryžiaus vardu.

Fondai, kuopos, klubai, draugijos

Tuo pat metu, t. y. dar vykstant karui, J. Rauktytė-Daužvardienė kuravo dar vieną veiklos sritį, kuri taip pat buvo susijusi ir su Amerikos Raudonuoju Kryžiumi: Chicago Lietuvių Komitetas prie vadinamojo Bendruomenės ir karo fondo (*Community and War Fund*)⁶⁹. JAV lietuvių spauda, pranešdama, kad Čikagos lietuviai, kaip tautinė grupė, yra pati aktyviausia ir dosniausia Bendruomenės ir karo fondo aukotoja, su neslepiamu patosu rašė, kad „Juozefa Daužvardienė, Lietuvos konsulo žmona Chicagoje, buvo pakviesta ir paskirta Lietuvių Komiteto pirmininke prie Community and War Fund šio vajaus metu. Tai nebuvo garbės vieta, bet sunkaus ir didelio darbo našta, kurią ji pasiėmė pakelti ir, reikia pasakyti, garbingai ją neša. Jos dėka sudarytas didelis lietuvių komitetas. Įjudintos organizacijos, draugijos, kuopos, klubai. Gauta iš jų daug aukų. Suorganizuotas gausingas būrys rinkliavai darbininkų. [...] Kad to pasiektų, pirmininkei teko dirbti ir dienomis, ir naktimis. Bet neveltui. [...] Ponia Daužvardienė ne vien tik šelpimo darbuose pasižymi, bet nuolat ir sėkmingai darbuojasi Amerikos Raudonajame Kryžiuje ir kituose gražuose ir naudinguose darbuose“⁷⁰. Tuo pat metu ji buvo ir Amerikos Lietuvių tarybos (*Lithuanian American Council*)⁷¹ bei Bendrojo Amerikos Lietuvių Šalpos (*United Lithuanian Relief*) fondo atstovė tame pačiame Bendruomenės ir karo fonde⁷². Remiantis čikagietiška lietuvių spauda, regis, tik 1944 m. rugsėjį buvo susigriebta, kad toks darbas jai vienai „yra milžiniškas ir vienam asmeniui neįmanomas“, tad buvo sumanyta sudaryti pagalbinį komitetą⁷³. Žvelgiant plačiau ir epizodiškai remiantis LDT dokumentais, tokie *vajai* yra aktyvesnės JAV lietuvių šalpos, labdaros, apskritai jų suaktyvėjusios organizuotos visuomeninės veiklos, prie kurios akivaizdžiai prisidėjo ir J. Rauktytė-Daužvardienė, iliustracija, nes diplomatai dar 1941 m. vasarą su viltimi rašė: „Nors per išstisus sovietiškos okupacijos metus Amerikos lietuviai faktinai nieko nesuteikė politiniam Lietuvos išlaisvinimo darbui ir vos tik apie trejetą tūkstančių trespėjo pabėgėlių pašalpoms pasiūsti, betgi įsitikinimas, kad Amerikos lietuviai yra stipriausias ir nuoširdžiausias

⁶⁹ Lietuvių komitetas prie Community and War Fund. *Draugas*, 1943-10-25, nr. 251, p. 1; Komitetas pradėjo darbą. *Draugas*, 1943-10-28, nr. 254, p. 7; Svarbūs pasitarimai Lietuvos šelpimo reikalais. *Darbininkas*, 1943-11-09, nr. 85, p. 1.

⁷⁰ Šaunų darbą atlikusi lietuvaite. *Draugas*, 1944-11-10, nr. 265, p. 5.

⁷¹ Chicago lietuvija išjudinama į Community and War Fund vaju. *Draugas*, 1944-09-15, nr. 217, p. 6.

⁷² Sėkmingas susirinkimas. National War Fondo rinkliavos reikalu – Lietuvių Šelpimo reikalu. *Draugas*, 1944-09-09, nr. 212, p. 6.

⁷³ Chicago lietuvija išjudinama į Community and War Fund vaju. *Draugas*, 1944-09-15, nr. 217, p. 6.

Lietuvos draugas ir rėmėjas, tebėra tvirtas kaip buvęs. Po ištiso meto galvojimų ir bandymų, dabar bent jau Amerikos lietuvių visuomenė, Amerikos Lietuvių Tarybos vedama, – Amerikos vyriausybei pritariant – per savo patriotines organizacijas stos ryžtingon talkon Lietuvos laisvei atstatyti.⁷⁴

Siekdama didesnės paramos ir dėmesio savo iniciatyvoms bei veiklai, J. Rauktytė-Daužvardienė išnaudodavo ir užimamą padėtį bei autoritetą. Pavyzdžiui, 1942 m. vasarą vykusiame Susivienijimo lietuvių Amerikoje (toliau – SLA) seime dalyvavęs „Petras Daužvardis, Lietuvos konsulas iš Chicagos, pasakė karštą kalbą. Jis mano, kad Amerikoje tik SLA yra ta galinga jėga, kuri gali ir veda tinkamą kovą už Lietuvos atvadavimą iš agresorių okupacijos. [...] Trumpai kalbėjo ir p-nia Daužvardienė. Ji padėjojo Amerikos Raudonojo Kryžiaus vardu už aukas, kurias lietuviai siunčia į tą įstaigą“⁷⁵. Tikėdamasi pritraukti kuo daugiau narių į įvairias moterų organizacijas, kurių buvo tarsi „užnugariu moters kare“, J. Rauktytė-Daužvardienė pati dalyvaudavo susirinkimuose, sueigose, kviestiniuose pietuose. Vienintelis J. Rauktytės-Daužvardienės paminėjimas 1940 m. „Keleivyje“ skelbė: „Chicagoje neseniai buvo įkurta Lietuvių Moterų Profesionalių Draugija. Nors ji dar jauna, vis dėlto įdomiai veikia. SLA 41-ma Seimo metu draugija parėmė Seimo delegatėms specialiai surengtus pietus, kuriuose dalyvavo didžiama draugijos narių. [...] Pietuose dalyvavo sekančios viešnios ir narės: p-nia Daužvardienė [...]“⁷⁶

Be tiesioginio dalyvavimo renginiuose, konsulo žmona ir pati „prisirašydavo“ narė: „J. Daužvardienė, Lietuvos konsulo žmona, prisirašė prie Moterų Sągogos 67-tos kp., Marquette Parke. Kuopos narės džiaugiasi.“⁷⁷ Kitas pavyzdys: vykstant karui buvo sukurta Lietuvių karių motinų ir žmonių klubas, kurio tikslas buvo padėti kariaujančiai Amerikai, padėti Lietuvai⁷⁸, ir jam priklausė apie šimtas narių⁷⁹. Remiantis JAV lietuvių spauda, J. Rauktytė-Daužvardienė nuolat konsultuodavo šio klubo, kaip ir kitų draugijų, įvairių organizacijų nares, kalbėdavo joms aktualiais klausimais, pasakodavo „savo įspūdžius iš apsilankymo kareivių ligoninėje, kur ji turėjo progą matyti, kaip yra prižiūrimi mūsų šalies gynėjai, sužeisti šiame kare. Motinos įdomiai klausėsi kalbos ir nutarė iš išdo paaukoti \$25.00 dėl nupirkimo kareiviams kalėdinių dovanėlių“⁸⁰. Atkreiptinas dėmesys, kad J. Rauktytei-Daužvardienei, kaip konsulo žmonai, talkinin-

⁷⁴ Lietuvos atstovo Vašingtone P. Žadeikio raštas nr. 873 Fondams ir A. L. Tarybos nariams, ne spaudai, 1941-07-22. LCVA, f. 668, ap. 1, b. 4, l. 54–55.

⁷⁵ PILKA, P. Dr. Susiv. Liet. Amer. 42-ras Seimas. *Keleivis*, 1942-07-08, nr. 28, p. 2.

⁷⁶ PROFESIONALĖ. Pagerbė Kitų Kolonijų Lietuves-Profesionales. *Naujienos*, 1940-07-05, nr. 158, p. 6; PROFESIONALĖ. Chicagos profesionalių moterų veikla. Pagerbė kitų kolonijų profesionalės. *Keleivis*, 1940-08-07, nr. 32, p. 6.

⁷⁷ J. Daužvardienė, Lietuvos konsulo žmona. *Draugas*, 1941-12-19, nr. 266, p. 7.

⁷⁸ LVS remia kareivių motinų organizavimą. *Dirva*, 1943-12-24, nr. 52, p. 3.

⁷⁹ E. S. Ką veikia karių motinos. *Draugas*, 1945-06-08, nr. 134, p. 5.

⁸⁰ KORESP. Iš Dariaus-Girėno Kareivių Motinų klubo. *Draugas*, 1944-12-15, nr. 294, p. 5.

kaujant savo vyrui jo veikloje, jai padėdavo tos pačios lietuviškos moterų organizacijos, kurių nare ji pati buvo⁸¹.

Reikia pasakyti, kad apie savo įvairią veiklą (jai teko krikštyti ir už lietuvių aukas 1943 m. nupirktą bombonešį „Lituanica“⁸²) ir jos tikslus J. Rauktytė-Daužvardienė nuolat kalbėdavo ne tik susitikimuose ar viešuose renginiuose, bet ir per radiją⁸³, rašė į vietos spaudą, kuri ją ir jos veiklą reklamavo, noriai ir palankiai atsiliepė („Juzė Daužvardienė, Bendro Amerikos Lietuvių Fondo (United Lithuanian Relief Fund of America) atstovė Community, jau veikia. Jos pranešimai apie artėjantį National War Fund vają tilps „Drauge“ ir kituose lietuvių laikraščiuose. Fondo skyriai ir draugijų valdybos bei veikėjai prašomi sekti ir vykdyti juos. Lietuviai šiame vajuje turi pasirodyti visu 100 nuošimčių.“⁸⁴).

234

Minėta, kad J. Rauktytė-Daužvardienė pati asmeniškai lankydavo kaip garbės narė ar viešnia draugijas, jų renginius⁸⁵. Taip savo gerai žinomu vardu tarp vietos lietuvių tarsi darydavo reklamą įsitraukti, įstoti į organizaciją, burtis, aukoti, prisidėti. Būta, kad ji pati ir užrašinėdavo pasižadančius prisidėti savo auka ar veikla⁸⁶. Tiesa, kartais pažadų pildymas užstrigdavo: „Community and War Fund, per lietuvių skyriaus pirmininkę J. Daužvardienę, atsišaukia į visas lietuvių draugijas, primindamas, kad kurios yra nutarusios iš savo išdo skirti auką tam fondui ir dar nėra pasiuntusios, kad, nieko nelaukiant, pasiųstų. Fondas turi rekordą visų draugijų ir žino, kurios yra pažadėjusios auką ir dar nepasiuntusios.“⁸⁷ Pažymėtina, kad piniginės aukos buvo dvejopos: arba draugijos nario individuali auka, arba viena bendra, surinkta ir paaukota draugijos, organizacijos vardu. Kartais vykusio viešo renginio metu surinktos aukos buvo padalinamos į kelias dalis, siekiant taip sušelpsti ne vieną, o kelis pagalbos prašančiuosius⁸⁸.

Peržvelgiant organizacinių ir oratorinių gebėjimų turėjusios, – ką nuolat akcentavo JAV lietuvių spauda, – J. Rauktytės-Daužvardienės kalbas, galima pastebėti, kad ji nurodydavo mažiausiai tris savo ir bendraminčių, bendradarbių veiklos tikslus: 1) pagelbėti esantiems Lietuvoje (čia daugiausia tikintis Tarptautinio Raudonojo Kryžiaus pagalbos) ir esantiems kitose šalyse lietuviams, t. y. karo pabėgėliams; 2) pagelbėti kovojantiems JAV kariams Pacifike (t. y. Ramiojo vandenyno regione) ir kitose vietose;

⁸¹ Smetonai Chicagoj. *Naujienos*, 1941-05-05, nr. 106, p. 7.

⁸² Pakrikštytas Bombonešis „Lituanica“. *Dirva*, 1943-07-09, nr. 28, p. 2.

⁸³ Community and War Fund (J. Daužvardienės kalba, pasakyta per WGES, S. Barcus programą, 8 d. lapkr. 1943). *Draugas*, 1943-11-10, nr. 265, p. 4–5.

⁸⁴ Juzė Daužvardienė, Bendro Amerikos Lietuvių Fondo. *Draugas*, 1944-08-30, nr. 204, p. 5.

⁸⁵ A. A. Birutės Moterų Sanryšis. Priėmė 11 Naujų Narių – Rengia Pramogą. *Draugas*, 1941-04-11, nr. 86, p. 7.

⁸⁶ Juzė Daužvardienė, šiuo metu lanko lietuvių draugijų. *Draugas*, 1944-08-31, nr. 205, p. 5.

⁸⁷ Community and War Fund, per lietuvių skyriaus pirmininkę J. Daužvardienę. *Draugas*, 1944-12-09, nr. 289, p. 8.

⁸⁸ DAUŽVARDIENĖ J. Lietuvių organizacijos ir šalpa. Darbai ir aukos. *Draugas*, 1944-12-04, nr. 284, p. 4.

3) pagelbėti savo kaimynui, kuris yra reikalingas pagalbos⁸⁹. Kita pastaba: tarp J. Rauktytės-Daužvardienės kalbų, sakytų Antrojo pasaulinio karo metais įvairiuose renginiuose ir įvairiomis progomis, galima įžvelgti ir tam tikrą lūžį: iki 1944 m. rudens buvo akcentuojamas „karas, kuriame dalyvauja Amerika“, paskui paminima Lietuva. Po minėtos datos Lietuva tampa pagrindine tema (pavyzdžiui, „Koncerto metu kalbėjo aktualiais klausimais ponia J. Daužvardienė, Lietuvos konsulo žmona, ir ji ragino visomis jėgomis padėti Lietuvai vėl prisikelti laisvam ir nepriklausomam gyvenimui. [...]“⁹⁰), prabylama ir apie lietuvius karo pabėgėlius⁹¹. Žvelgiant plačiau, iki 1944 m. vidurio Lietuva buvo okupuota nacių Vokietijos, su kuria kovojo ir JAV. Naciams pasitraukus iš Lietuvos, kraštas vis tiek liko prieš, tik kito, rankose. Tad laukė dar sunkesnė kova už laisvę ir nepriklausomybę nuo sovietų, ir tą konsulo žmona puikiai suprato.

Antrojo pasaulinio karo metais J. Rauktytės-Daužvardienės iniciatyvos ir aktyvios veiklos nuopelnai buvo įvertinti Bendruomenės ir karo fondo garbės ženklų („Tuo kartu pranešta, kad p. Daužvardienė yra pirma moteris Chicagoje gauti tokį Honor Award šio vajaus metu. [...] Fondo viršinininkai taipgi sakė, kad lietuvių organizacijos pirmiausia ir gausiausiai atsiliesė į fondo atsišaukimą. [...]“⁹²) ir padėkos laiškais⁹³. Tai tik patvirtina, kad J. Rauktytės-Daužvardienės autoritetas buvo didelis, o veikla tikrai plati ir įvairi.

Pabaigoje dar viena pastaba: 1943–1945 m. JAV lietuvių spaudoje buvo daug daugiau žinučių ir net reklamos tiek apie J. Rauktytės-Daužvardienės visuomenines iniciatyvas ir veiklą, tiek apie Amerikos Raudonąjį Kryžių nei 1940, 1941 ar 1942 metais. Tą įtikinančiai iliustruoja 1944 m. kovo 10 d. „Darbininko“ pirmojo puslapio virš laikraščio pavadinimo esanti antraštė „Give more in '44“⁹⁴ su „Community & War“ ženklu. Amerikos Raudonojo Kryžiaus ir „Community & War“ reklaminiai plakatai buvo spausdinami visuose čia išvardytuose spaudos leidiniuose su kvietimais prisidėti labdarai, šalpa, aukomis. Viena iš prielaidų – JAV į Antrąjį pasaulinį karą įstojo 1941 m. pabaigoje, tai reiškė, kad su JAV vėliava kariavo ir ne vienas vietos lietuvis (remiantis 1945 m. pavasario spauda, Čikagoje: „Visa kolonija susijungė pagerbti 800 lietuvių kare. Taipgi pasimelsta už 11 žuvusių. [...] Tarpe žymių svečių buvo Leonardas Šimutis su žmona, J. Daužvardienė“⁹⁵), tad vadinamieji „grynoriai“ kaip tik galėjo – su ginklu rankose ar doleriu, drabužiu, kraujo lašu – atlikti karo prievolę, savo pareigą ir Tėvynei, ir juos priėmusiai šaliai, o šalia šių iniciatyvų dažnai randama ir J. Raukty-

⁸⁹ A. D. Iš Lietuvių Vaizbos Buto susirinkimo. *Draugas*, 1944-10-13, nr. 241, p. 8.

⁹⁰ Gerai pavyko „Draugo“ koncertas. *Draugas*, 1945-02-06, nr. 31, p. 6.

⁹¹ J. K. BALF skryčiaus vakaras gerai pavyko. *Draugas*, 1945-02-15, nr. 39, p. 5.

⁹² Ponia Daužvardienė Gavo Garbės pažymėjimą iš Chicago Community & War Fund Viršinininkų. *Draugas*, 1944-10-28, nr. 254, p. 1; Šaunų darbą atlikusi lietuvaite. *Draugas*, 1944-11-10, nr. 265, p. 5.

⁹³ Padėka. *Draugas*, 1944-12-04, nr. 284, p. 4.

⁹⁴ „Give more in '44“. *Darbininkas*, 1944-03-10, nr. 20, p. 1.

⁹⁵ REPORTERIS. „Lietuviai kareiviai tikri narsuoliai“ taip pasakė major O'Connell Šv. Vardo dr-jos kareivių pagerbimo bangiete. *Draugas*, 1945-03-16, nr. 64, p. 6.

tės-Daužvardienės pavardė. Žvelgiant į priekį – šios moters karas – ir kaip diplomato žmonos, ir kaip visuomenininkės, ir kaip generalinės garbės konsulės – tęsėsi ir po Antrojo pasaulinio karo pasaulio galingųjų pasirašytų taikos sutarčių. Jos kovą už lietuvių tautą sustabdė mirtis, kai iki pergalės, iki Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo paskelbimo buvo likę kiek daugiau nei mėnuo.

Išvados

236

1. Įvairių visuomeninių iniciatyvų ir organizacinės veiklos, labdaros ir viešinimo tikslais J. Rauktytė-Daužvardienė bendradarbiavo su amerikiečių ir lietuvių išeivių organizacijomis, buvo jų narė. Veikdama Amerikos Raudonajame Kryžiuje, Bendruomenės ir karo fonde, kitose organizacijose, ji išnaudojo savo autoritetą, siekdama pritraukti kuo daugiau dėmesio, aukų, lėšų, įvairios pagalbos. Dalyvaudama susirinkimuose, sueigose, susitikimuose, J. Rauktytė-Daužvardienė pati skaitydavo paskaitas, pristatydavo kitus kalbėtojus, spaudoje skelbdavo kvietimus ir padėkas. Ji ne tik kvietė, kalbėjo, propagavo, bet ir pati imdavosi konkrečios veiklos (registruoti, surašinėti). JAV lietuvių spaudoje ji įvardijama kaip organizatorė, kalbėtoja, narė.

2. JAV lietuvių spaudos („Darbininkas“, „Dirva“ ir „Draugas“) puslapiuose J. Rauktytė-Daužvardienė dažniausiai minima būsimuose ar įvykusiųose renginiuose, juos aprašančiuose įvairaus pobūdžio tekstuose, informacinėse žinutėse (kurių būta daugiausia) ar renginių, įvykių reklamose kartu su Tarptautiniu Raudonoju Kryžiumi ir dar dažniau su Amerikos Raudonoju Kryžiumi bei jų vardu vykdomomis akcijomis. Kiekvienais metais augęs JAV lietuvių spaudos dėmesys J. Rauktytės-Daužvardienės veiklai reiškė jos visuomeninių iniciatyvų aktyvumą ir veiklą. Atsiliepdami apie J. Rauktytė-Daužvardienę, minėti JAV lietuvių leidiniai akcentavo jos asmenines savybes, skatino sekti pavyzdžiu, prisidėti prie iniciatyvų ir veiklos, t. y. kraujo donorystės, šalpos, labdaros.

3. J. Rauktytės-Daužvardienės veikla atskleidžia istoriją moters, kurios užnugaryje stovėjo ne vienas šimtas JAV lietuvių moterų, netiesiogiai taip pat dalyvavusių kare. Nors visų jų veikla iš esmės susijusi su Amerikos Raudonoju Kryžiumi, tačiau aki-vaizdu, kad tuo metu tikėtasi, jog aukojama ne tik JAV piliečių naudai, bet ir bet kokia pagalbos forma – paaukotas doleris, siuvinys, meginys, kraujo donorystė – padedama lietuviams karo pabėgėliams, buvusiems Vakarų Europoje. Tikėtasi, kad per Amerikos Raudonąjį Kryžių, per Tarptautinį Raudonąjį Kryžių bet kokia JAV lietuvių pagalba pasieks ir okupuotą Lietuvą, ir tremtinius Sibire. Su kiekvienais metais vis aktyvesnė J. Rauktytės-Daužvardienės ir prie jos prisidėjusių vietos lietuvių moterų veikla susijusi su aktyvesne bendra JAV lietuvių organizacijų veikla.

Pritraukdama prie savo visuomeninių iniciatyvų ir veiklos kuo daugiau JAV lietuvių, J. Rauktytė-Daužvardienė ne tik rodė lyderystę, kūrė savo socialinį kapitalą, bet ir formavo teigiamą lietuvių, kaip JAV tautinės mažumos, įvaizdį, kuris ateityje galėjo padėti ir naujesiems lietuvių emigrantams, vadinamajai DP bangai. Kai kurios Antrojo pasaulinio karo metais pradėtos J. Rauktytės-Daužvardienės iniciatyvos tapo tęstinės. Peržiūrint J. Rauktytės-Daužvardienės kalbas Antrojo pasaulinio karo metais, galima pastebėti jos dėmesio perkėlimą nuo „kariaujančios Amerikos“ prie „okupuotos Lietuvos“ temos, ką nulėmė pasikeitusi situacija Lietuvoje. Vienas jos biografinis epizodas parodo prie jos veiklos prisidėjusių, jos užnugaryje stovėjusių, ja sekusių, kartu veikusių aktyvių JAV lietuvių moterų prisiimtą Antrojo pasaulinio karo našą.

Straipsnyje naudoti ankstesni tyrimai

237

BANIONIS, Juozas. *Lietuvos laisvinimas Vakaruose, 1940–1975*. Vilnius, 2010.

ČIPLYTĖ, Joana. *Eduardas Turauskas (1896–1966): ateitininkas, teisininkas, žurnalistas, diplomatas, Lietuvos katalikų mokslo akademijos narys*. Vilnius, 2016.

JONUŠAUSKAS, Laurynas. *Likimo vedami: Lietuvos diplomatinės tarnybos egzilyje veikla, 1940–1991*. Vilnius, 2003.

Lietuvių diplomatija išėivijoje (1940–1990): straipsnių rinkinys. Sud. Daiva DAPKUTĖ, Asta PETRAITYTĖ. Vilnius, 2007.

MISIŪNAS, Remigijus. *Lietuva prieš LTSR. D. 2: 1945–1952*. Vilnius, 2010.

PETRAITYTĖ-BRIEDIENĖ, Asta. *Diplomatas dr. Kazimieras Graužinis*. Vilnius, 2018.

PETRAITYTĖ-BRIEDIENĖ, Asta. *Lietuvos diplomatinės tarnybos šefas Stasys Lozoraitis (1940–1983)*. Vilnius: 2012.

PETRAITYTĖ-BRIEDIENĖ, Asta. *Tylieji priesaikos riteriai: Lietuvos pasiuntinybė Vašingtone Šaltojo karo metais*. Vilnius, 2014.

SKIRIUS, Juozas. *JAV lietuvių darbai Lietuvai 1918–2018 metais*. Vilnius, 2018.

SKIRIUS, Juozas. *Julius J. Bielskis (1891–1976). Gyvenimas Amerikoje tarnaujant Lietuvai: JAV lietuvių veikėjas ir diplomatas*. Chicago, 2004.

SKIRIUS, Juozas. *Lietuvių visuomenininkas ir diplomatas Bronius Kazys Balutis*. Vilnius, 2001.

SKIRIUS, Juozas. *Lietuvos valdžios ryšiai su JAV lietuviais 1926–1940 metais: suartėjimo kelių paieškos*. Vilnius, 2016.

STREIKUS, Arūnas. *Diplomatas Stasys Antanas Bačkis*. Vilnius, 2007.

THE ACTIVITIES OF JUZEFA RAUKYTYTĖ-DAUŽVARDIENĖ, A FUTURE HONORARY-CONSUL OF LITHUANIA IN CHICAGO, DURING THE SECOND WORLD WAR

Asta Petraitytė-Briedienė

Summary

Despite the fact that independent Lithuania ceased to exist in the summer of 1940 as a result of the aggression by the Soviet Union, Lithuanian diplomats were able to continue their activities, due to the USA's policy of not recognising the annexation of the three Baltic States. In 1971, Juzefa Raukytė-Daužvardienė took over the responsibilities of honorary consul-general from her deceased husband, Petras Povilas Daužvardis, who had headed the consulate in Chicago, one of the still active Lithuanian diplomatic missions in the USA, for 34 years.

238

The US State Department formally recognised her as honorary consul-general on 12 November 1971. However, Raukytė-Daužvardienė was already actively engaged in the activities of the consulate before her appointment. Considered by local Lithuanians to be an unofficial cultural attaché, she was especially well known among Chicago's Lithuanians. Her initiatives, and the extremely active social engagements she carried out, show clearly that some of her activities were actually continuous, and started during the Second World War. This paper is an attempt to take a closer look at the 'origins' of Raukytė-Daužvardienė's accumulation of social capital during the war. Based on items and reflections on her initiatives and activities in the American-Lithuanian publication *Dirva, Draugas, Darbininkas*, the paper seeks to show how the burden of war was assumed by a Lithuanian woman in the USA.

The first part of the article presents a biographical sketch of Raukytė-Daužvardienė. She was born in 1904 (in Worcester, Massachusetts, USA). She worked for the weekly *Amerikos lietuvis*, and as a Lithuanian teacher in Lithuanian-language schools, before graduating as a lawyer from Northeastern University (Worcester) in 1932. From 1928 to 1933, she worked in Worcester in the Immigration Division of the North American Civic League for Immigrants; and later for the City of Worcester Board of Public Welfare. In 1933, she married Petras Povilas Daužvardis, then vice-consul of the Republic of Lithuania in New York. We find her name in lists of members and honorary members of the Lithuanian Alliance of America, the American Lithuanian Roman Catholic Women's Alliance, the Knights of Lithuania, the Chicago Lithuanian Women's Club, and the United Lithuanian Relief Fund of America. Raukytė-Daužvardienė retired from her position as honorary consul-general of the Republic of Lithuania in 1985, and died in Chicago in 1990.

During the war, Raukytė-Daužvardienė organised a separate Lithuanian branch of the American Red Cross with like-minded people. Their activities were the same as those of the International Red Cross or the American Red Cross: providing medical assistance and dressing wounds, as well as cooking, and tailoring, knitting and collecting clothes. The American-Lithuanian press constantly wrote that every woman should participate in the activities of the American Red Cross. In cooperation with the Red Cross of America,

Rauktytė-Daužvardienė gave lectures calling for blood donors, thereby popularising the name of Lithuania among the US audience.

By encouraging American Lithuanians to contribute to the American Red Cross, Rauktytė-Daužvardienė personally registered blood donor volunteers. Some blood donation campaigns were carried out on certain occasions based on her ideas: the independence of Lithuania, Mother's Day, or Christmas. This developed into a tradition. At the same time Rauktytė-Daužvardienė oversaw the activities of the Chicago Lithuanian Committee under the Communities and War Fund. According to the American-Lithuanian press, of all national groups, the Chicago Lithuanians were the most active and generous blood donors to the Community and War Fund, a charity connected to the American Red Cross. In addition, Rauktytė-Daužvardienė was constantly advising members of the Lithuanian Soldiers' Mothers and Wives Club, an association created during the war to help America and Lithuania at war. In her roles in a number of other clubs and associations, she wrote to the local press and gave regular speeches at meetings, public events and on the radio. These speeches show her organisational and rhetorical skills, and the activities she pursued for the relief of American troops in the Pacific, in addition to public relief for Lithuanian war refugees and those who had remained in Lithuania. Until the autumn of 1944, she mentioned Lithuania in her speeches only after the emphasis was put on 'the war in which America participates'. After 1944, however, Lithuania moved to the forefront of her speeches.

During the Second World War, the achievements of Rauktytė-Daužvardienė won her the honorary badge of the Community and War Fund. She used her authority in the Red Cross of America, the Community and War Fund and other associations to attract as much attention as possible to donating blood, funds, and a number of other projects. All this was to benefit not only US citizens, but also Lithuanian war refugees in Central and Western Europe, as well as Soviet Lithuania and Lithuanians in Siberia. Every year, the increasing activities of Rauktytė-Daužvardienė and her associates contributed to the expansion of the joint activities of Lithuanian associations in the United States. Her initiatives and activities show her indirect participation on the home front in the war, and she can be seen as an example of a woman actually representing the activities of many Lithuanian women in the United States during the Second World War.

